

Antalya Kenti'nin Geçmişten Günümüze Mekansal Gelişimi ve Planlama Çalışmalarının Değerlendirilmesi

Ebru MANAVOĞLU

Özet

Türkiye'de özellikle 1950 yılından itibaren; önemli politik, ekonomik değişimlerin olduğu bir dönemde başlayan ve artan bir hızla devam eden kentleşme hareketleri, hızlı ve plansız olarak gerçekleşmiş ve mekana etkisi düzensiz olmuştur. Antalya kenti, ülkemizin kentleşme sürecinden en fazla etkilenen yerleşmelerinden birisidir. Sahip olduğu tarihsel, doğal, kültürel varlıkları ile gerek yerli gerekse yabancı turistlerin en çok rağbet ettiği yöreler arasındadır. Ancak kent, özellikle son yıllarda turizmin gelişimine paralel olarak, kentleşme açısından hızlı bir değişim göstermiştir. 1990 ve 2000 nüfus sayımı sonuçlarına göre Antalya ülkemizin nüfusu en hızlı artan kentidir. Hızlı nüfus artışı, turizm kararlarının mekana olumsuz yansımaları, artan konut stoğu ve düzensiz yapılaşma kentteki korunacak alanlara, kıyılara önemli bir baskı oluşturmuştur. Bu çalışmada Antalya kentinin planlama çalışmalarının başladığı 1950'li yıllardan günümüze kadar geçen zaman sürecinde kentsel mekanın biçimlenişini planlama çalışmalarıyla birlikte değerlendirecektir.

1. Antalya'nın konumu ve kuruluşu

Antalya ili, Türkiye'nin güneyinde, Akdeniz kıyısında yer almaktadır (Şekil 1). Antalya, Burdur ve Isparta illerinin oluşturduğu Batı Akdeniz Bölgesi'nin en büyük kenti ve bölge merkezi konumundadır. Teke ve Taşeli platoları arasında kalan Antalya Körfezi ile arkasındaki Toros Dağları ve kuzeyde Göller Bölgesinden oluşan Batı

Akdeniz Bölgesinin kıyı kesiminde ovalar, yüksek kesiminde yaylalar yer almaktadır. Türkiye topraklarının %2.7'sini oluşturan Antalya ilinde ülke nüfusunun % 2.5'i yaşamaktadır (Antalya Valiliği 2002).

Antalya zengin doğal, kültürel, tarihi ve çevresel değerlere sahip bir kıyı kentimizdir.

Kentin çevresini oluşturan dağlar, tarım alanları, ormanlar, kıyılar, vadiler ve akarsular, çevresel ekosistemi oluşturan doğal yapı elemanları olarak kentin imajına büyük katkı sağlamaktadır.

Yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen bulgulardan Antalya ve Bölgesinde 50 bin yıl önce insanların yaşadığı kanıtlanmıştır. Bu kanıtlar Antalya'nın 27 km. batısındaki, Yağcılar Köyü sınırları içindeki Karain Mağarası'nda bulunmuştur. Karain, eski Taş Devrinden buyana, kırkbin yılı aşkın bir süre içinde kullanılmıştır (Utta, 1995).

Şekil 1. Antalya'nın ülke ve bölgedeki konumu (Büyükşehir Belediyesi 2004).

Şehir Plancısı,
TMMOB Şehir Plancıları
Odası Antalya Şubesi
Yönetim Kurulu Üyesi

Antalya 15.yy'da bir liman şehri olarak çok sınırlı bir tarımsal alanın kontrol merkezi haline gelmiştir. 15.yy ve 16.yy'da şehir sur dışında kuzeye doğru büyüme göstermiş ve merkez sur dışındaki kuzeydeki kapının çevresinde oluşmuştur. 17.yy'da sur içinde 5.000-10.000 kişi, sur dışında 10 000 kişi olmak üzere toplam 15 000- 20 000 kişi olduğu sanılmaktadır. 19.yy'ın ilk yarısında şehrsel yapının fazla değişmediği, 19. yy'ın ortasından sonrada ticaret eylemlerinin yoğunlaştığı kent, büyük hinterlandı olan bir liman şehri olmamış, ulaşım güçlüğü nedeniyle kontrol alanı genişleyememiş, üç taraftan yüksek dağ sıralarıyla çevrilmiş sınırlı bir tarımsal alanın artık ürününü toplayan bir merkez olarak kalmıştır. Antalya 20. yy ortalarından sonra tarım ve turizm alanındaki gelişmelerle nüfus ve mekansal yapı bakımından büyüme göstermiştir (Can, 1992).

Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda (1927) nüfus hareketlerinin durağan ve göç olgusunun az olması, nüfus artışına da yansımış, kent nüfusu 30 yılda 12.500 kişi artmıştır (Dampo 2002). Kent bu yıllarda tarım ve ticaret etkinliklerinin egemen olduğu, daha çok Kaleiçi ve çevresinde yerleşimin söz konusu olduğu bir kentken, bugün hızla nüfusu artan, farklı toplumlardan, farklı kültürlerden binlerce insanın turizm etkinliklerine sahne olan, iç göç hareketleri ile farklı kültürlerin mozaiğini sergileyen, uluslararası üne sahip, kentsel işlevleri artmış bir kenttir.

2. Çalışma Yöntem ve İçeriği

Antalya kentinin mekansal gelişimi ve planlama çalışmaları 1950 yılı sonrası 6 dönemde incelenecektir.

1. 1950-1960 dönemi
2. 1960-1970 dönemi
3. 1970-1980 dönemi
4. 1980-1990 dönemi
5. 1990-2000 dönemi
6. 2000-2009 dönemi

Araştırma materyalini, Antalya kent bütünü kapsamında bugüne kadar yapılan imar planları ve bu planlara ilişkin açıklama raporları, hava fotoğrafları, yazılı ve sözlü kaynaklar oluşturmaktadır.

3. Antalya Kenti'nin Mekansal Gelişimi ve Planlama Çalışmaları

3.1. Antalya kentinin mekansal gelişimi ve planlama çalışmalarında 1950-1960 dönemi

Türkiye'deki kentleşme süreci paralelinde Antalya kentinin mekansal oluşumu ve buna bağlı olarak kimlik değişimi 1950 yıllarında başlamış ve bundan sonra da hız kazanmıştır. 1950 yılında kentin yayılma alanı 270 ha. nüfusu 27.515 kişi iken 1960 yılında kentin yayılma alanı 690 ha. nüfus %85'lik bir artışla 50 908'e yükselmiştir (Çizelge 1). Kent bu göç hareketlerinden ekonomik, sosyal ve fiziksel yönden etkilenmiştir.

Çizelge 1. Antalya kenti merkez nüfusunun gelişimi (TÜİK, 2007)

Sayım Yılı	Nüfus	Artış Oranı (binde)
1950	27.515	9,90
1955	35.283	28,23
1960	50.908	44,28
1965	71.833	41,10
1970	95.616	33,10
1975	130.774	36,77
1980	173.501	32,67
1985	261.114	50,49
1990	378.208	44,84
2000	603.190	44,13
2007	775.157	-

Bu dönem aynı zamanda kentte kamu yatırımlarının ve sanayinin başladığı dönemdir. 1952 yılında kurulan Antbirlik (Antalya Pamuk ve Narenciye Tarım Satış Kooperatifleri Birliği), Antalya'da tarımsal gelişme ve tarıma dayalı sanayinin kurulmasında önemli rol oynamıştır. 1956 yılında kentteki işsizlik sorununu çözmek için Antalya Pamuklu Dokuma Fabrikasının temeli atılmış, 1961 yılında üretime başlanmıştır. Aynı yıl Antalya Kepez Elektrik Santrali işletmeye açılmıştır. 1957 yılında Antalya Ferrokrom Fabrikası kurulmuştur.

Antalya'da şehir planlama çalışmalarına 1950'li yıllarda başlanmış olup, ilk şehir planı İller Bankası Genel Müdürlüğü'nce hazırlanmış, 1957 yılında Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca onanmıştır. Bu plan Kaleiçi ve çevresiyle bir-

likte, batıda Bahçelievler, kuzeyde Şarampol, doğuda Yenikapı bölgesini kapsamaktadır (Anonim 1996). Planda tutarlı bir gelişme stratejisi ve sosyal donatı alanlarının dengeli dağılımı öngörülmeyle birlikte, göç ve nüfus artışı yeterince değerlendirilememiştir. Ayrıca planda, kentin özgün dokusu ve iklim özelliklerinin göz önünde bulundurulmayışı, kentsel mekanda geri döndürülemez bir imar sürecini başlatmıştır (Dampo 2002).

Kentin bu dönemdeki gelişmesi Kalekapısı ve merkezin çevresinde olmuştur. Burdur yolunun doğu ve batısında ; Bahçelievler, Memurevleri, Yıldız, Varlık, Deniz mahallelerinin doğusunda Üçgen, Muratpaşa, Eyiler mahalleleri ve Lara yönünde; Sinan, Zerdalilik, Çaybaşı ve Yüksekalan mahalleleri yönünde gelişmeler görülmektedir (Dampo 2002)

Kentte gecekondu ilk kez bu dönemde başlamıştır. Özellikle 1950'li yılların sonlarına doğru başlayan gecekondu gelişimi kentin özellikle kuzeybatısında ilk toplu ve yoğun gecekondulaşma, fabrikaların kurulmasıyla eşzamanlı bir gelişim göstermiştir (Anonim 2006).

Antalya'da 1950-1960 yılları arası dönem; sanayileşmenin başlamasıyla birlikte kırdan kente göçe gelen nüfus artışının görüldüğü, bunun sonucunda daha iyi iş, daha iyi çalışma, dinlenme ve barınma arzularıyla kente gelen kişilerin bu ihtiyaçlarına cevap verecek kenti kurma çabalarının görüldüğü bir zaman sürecidir. Kentte bundan sonra da artarak devam edecek olan kentleşmenin, mekanda yaratacağı sosyal, kültürel ve fiziksel değişimler yavaş yavaş başlamaktadır.

3.2. Antalya kentinin mekansal gelişimi ve planlama çalışmaları 1960-1970 dönemi

Kentte bu dönemde, kentleşme hareketlerinin mekansal etkileri görülmeye başlanmıştır. Bu dönem, üretimde farklılaşmayı getiren, sosyo-ekonomik ve kültürel değişime yol açan yeni bir yerleşme biçimlenmesinin başladığı dönem olması açısından önem taşımaktadır. 1960 yılında 50 908 olan kent nüfusu, 1970 yılında %88'lik bir artışla 95 616 kişiye ulaşmıştır.

1965 yılında yeni bir imar planına gereksinim doğmuş ve yine İller Bankası, kentin 1969 yılında

Şekil 2. Eski Antalya

tamamlanan 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı'nı hazırlamış, ancak 1/1000 ölçekli uygulama imar planlarının yapımı tamamlanamamıştır (UTTA, 1995).

1960-1965 yılları arasında DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) yönetiminde Antalya Projesi hazırlanmıştır. Bu projenin amacı, Antalya, Burdur ve Isparta illerini içine alan bölgede ekonomik ve toplumsal yönden dengeli bir gelişmeye temel olacak yatırım öncesi araştırmaları yapmak ve Türk personelin planlama konusunda yetiştirilmesi için pilot proje hizmeti görmektir. İmalat sanayi, turizm, ticaret, sulama, tarım, ormancılık, istihdam gibi konuları kapsayan çalışmalar arasında bir bütünlük sağlayabildiğini öne sürmek güçtür (Keleş 1997).

1960- 1965 yılları arasında Kalekapısı çarşısı oluşmuş, 1965-1970 yılları arasında , Kalekapısı ile Belediye işhanı arasında, caddenin güneyinde bugünde kullanımı devam eden ticaret fonksiyonları yerini almıştır. 1970 yıllarında Vakıf İşhanı yapılmıştır (Anonim 1990).

Gecekondulaşma bu dönemde devam etmiş, Antalya'nın kırsal kesimleri ile Isparta, Burdur, Konya gibi yakın illerden göç alan Antalya'da 1965 yıllarından sonra Kızıltoprak ve Yüksekalan mahalleleri gelişmiş, Yüksekalan mahallesi genişleyerek kuzeyde çevreyoluna kadar yayılmıştır.

Doğal ve kültürel kaynak potansiyeli yüksek bir kent olan Antalya'nın 1969 yılında turizmde öncelikli alanlar olarak belirlenmesiyle planlama ve yatırım önceliği artmıştır.

1960-1970 dönemi Antalya'nın hızlı nüfus artışı ve kentleşmeden doğan sosyal, kültürel ve mekansal değişimlere hazırlıksız yakalandığı bir süreçtir. Sorunlara geçici çözüm arayışları özellikle kent merkezinde tarihi dokunun tahribine yol açmış, yenileşme çabaları mekanda kültürel ve fiziksel tahribatlar yaratmıştır. Özellikle Antalya kent merkezinde eski dokunun yer aldığı bölgenin çeperindeki yapılaşma ve rant artışı, bu rantı karşılayabilmek ve gelirlerini arttırabilmek için çok sayıda dükkanın ve büro katlarının içinde bulunduğu işhanları yapılmış, ana caddeler dönüşüm geçirmiş, eski doku yıkılarak yapılan kimliksiz yapılar ticaretin yoğunlaştığı mekanlar haline gelmiştir.

3.3. Antalya kentinin mekansal gelişimi ve planlama çalışmalarında 1970-1980 dönemi

1974 yılından itibaren Antalya'da, bu tarihe kadar görülmemiş yoğun bir yapılaşma talebi olmuştur. Bu talebi arttıran etmenlerin başında; Güney Antalya'nın turizm alanı ilanı ve altyapı çalışmalarının başlaması, yeni liman inşaatının tamamlanması, havaalanı kapasitesinin arttırılması, eski liman ve Kaleiçi projesinin uygulamaya konulması, Fethiye-Kaş yolunun yapılması, Antalya'nın ülke çapında çok önemli bir turistik merkez işlevi yüklenmesi. Bu gelişmelerin sonucunda da önce yakın illerden başlayarak daha sonra Türkiye'nin diğer illerinden "kentte bir daire sahibi olmak" talebini ortaya çıkarması; bu taleplerin sonucunda da planda öngörülmemiş yeni yerleşim alanlarının yapılaşmaya açılması sonucunu doğurmuştur (Anonim 1990). 1980 yılında kent nüfusu 173 501 kişiye ulaşmıştır.

Antalya'da bu dönemde yapılan altyapı yatırımlarının kent makroforunun bugünkü yapısının oluşmasında etkisi olmuştur. Hurma mevkiinde Antalya limanının yapılması, Burdur ve Kemer-Antalya çevre yollarının yapılması Antalya'nın bugünkü gelişimini etkileyen önemli yatırımlardır.

Bu dönemde sanayileşme daha çok yerel ölçekte tarımsal ürün, tekstil ve gıdaya yönelik olarak yapılmaktadır. 1974 yılında Antpil Tesislerinin

açılışı bu dönemdedir. 1976 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan Antalya Organize Sanayi Bölgesi kentteki sanayi tesislerini arttırarak istihdam yaratmıştır.

Sanayileşme ve kentleşmeye paralel olarak gecekondulaşma da bu dönemde hız kazanmış ve nitelik değiştirmeye başlamıştır. Kentleşmenin başladığı ilk yıllarda kırdan kente göç eden nüfusun barınma ihtiyacını karşılamak için yapılan yasal olmayan yapılar, geçen zaman sürecinde kentsel ranttan pay almak için değişikliğe uğramış, kat adetleri artmış ve imar aflarıyla yasallaştırılmıştır. Muratpaşa gecekondu mahallesi 1970 yılından sonra gelişmeye başlamış, 1973-1976 yılları arası hızla yayılmıştır. 1980 yılından sonra gecekondu çevre yolunun kuzeyinde Masadağı eteklerinde bir kuşak oluşturmuş, ayrıca Burdur yolunun iki tarafında Kepezaltı, Göçerler ve Ahatlı'da yoğunlaşmıştır. Belediyelerin denetimsizliği, gecekonduların yayılmasını hızlandırmıştır. 1980'lerin başında Antalya'da 10 000'in üzerinde gecekondu olduğu bilinmektedir (Güçlü, 2002).

Antalya'nın kent planlama çalışmaları da bu dönemde hız kazanmıştır. İller Bankası'nca 1969 yılında yapılan 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı ve bu plan doğrultusunda hazırlanan 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planlarının tamamlanmaması üzerine ilk kez yerinde büro kurularak ciddi bir analitik etüde dayanarak kent planı hazırlanmaya karar verilmiş ve planlama çalışmalarına 1976 yılında başlanmıştır. Can Planlama Bürosu tarafından yapılan 1978 yılı imar planı, ana strateji olarak, yapılaşmanın ve gelişim alanlarının batıya kaydırılarak, doğudaki tarım alanlarının korunmasını; doğuda Lara bandının doğal sit olarak tanımlanmasını ve Eski Lara yolu ile deniz arasında yapılanmanın çok sınırlı tutularak sadece belirli yerlerde turistik tesislere yer verilmesini öngörüyordu. Ayrıca şehrin su kaynaklarının imar planı ile korunarak, kirlenmemelerini sağlamak açısından çevrelere yapı yasağı getiren plan kararlarına yer vermiştir. Bu planda kentin ileriye dönük ihtiyacına cevap verecek Hal, Organize Sanayi Bölgesi, Ticaret Merkezi, İdari Merkez, Otogar, Mezbaha, havaalanı, liman yeri gibi ana işlevler belirlenmiştir (Anonim 1990).

1970'lerden itibaren Türkiye'de otomobil üretimine başlanmasıyla otomobil sahipliliği artmıştır. Antalya'da da bu dönemlerde artan

otomobil sahipliği mekanda hissedilmeye başlanmış kentsel alan hızla yayılmaya devam etmiştir. İkinci konut kooperatifçiliği kıyılarıdaki arazi spekülasyonunun yoğun olarak yaşandığı bir süreci yaratmıştır. İmar planı olmadığı için yöre köylüsünden ucuza alınan araziler kooperatif sahipleri tarafından mevzii imar planları yapılarak imarlı alanlara dönüştürülmüştür. 1970'lerin ikinci yarısından itibaren kentleşmenin mekanda etkisi net olarak görülmeye başlanmıştır.

1979 yılında yürürlüğe giren Kaleiçi Koruma ve Geliştirme İmar Planının getirdiği sınırlamaların da etkisiyle kent merkezine ulaşan Atatürk Caddesi ve Cumhuriyet Caddesi ana aksında da yenileme ve yoğunluk artışı baskıları artmış, ticari etkinlikler yoğunluk kazanmış ve kent merkezinde trafik, gürültü ve otopark sorunları oluşmuştur (Anonim 1990).

1970-1980 dönemi Antalya'nın ilk kez yerinde büro kurularak kapsamlı bir araştırmaya dayalı planlama çalışmasının başlaması ve geleceğe dönük olumlu plan kararları içermesi bakımından önemli bir zaman sürecidir. Bu planın mekansal etkileri 1980 yılından sonra görülmeye başlanmış, kentin gelişimi batıya doğru olmuştur.

3.4. Antalya kentinin mekansal gelişimi ve planlama çalışmalarında 1980-1990 dönemi

Antalya il genelindeki nüfus bilgilerini değerlendirdiğimizde, 1985-1990 yılları arasında kent nüfusunun yıllık artış oranı binde 82.97'e çıktığı görülmektedir (Çizelge 2).

1983 yılında yürürlüğe giren 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunuyla kentteki yatırımlar artmış, buna bağlı olarak turistik yatak kapasitesi büyük artış göstermiştir. Turizm sektöründeki gelişmelerin önemli bir göstergesi olan yatak kapasitesindeki artışların kent ekonomisine sosyal ve kültürel altyapı gelişmesine önemli katkıları olmuştur. Kentte yeme-içme, eğlence, spor ve kültürel tesislerin, sosyal ve teknik altyapının aynı zamanda kentsel hizmetlerin gelişmesine olumlu etkisi olmuştur.

Antalya'daki kentleşmeyle birlikte kentteki çalışanların sektörel dağılımında da değişiklikler olmuştur. Antalya, Cumhuriyet'in kuruluşundan 1960'lı yıllara kadar tarımın tek hakim olduğu bir ekonomik yapıyı oluştururken, 1969 yılında Antalya Bölgesi'nin Turizm Gelişme Bölgesi olarak ilan edilmesi ve 1970 'li yıllarda birçok Turizm Gelişim Projesi'nin hayata geçirilmesi Antalya ilinin ekonomik yapısında önemli deği-

Çizelge 2. Antalya Kent ve Köy Nüfusu, Yıllık Artış Oranı (1927-2008) (TÜİK, 2008)

SAYIM YILI	TOPLAM	KENT NÜFUSU	BUCAK VE KÖY NÜFUSU	YILLIK ARTIŞ ORANI (BİNDE)		
				GENEL	KENT	KÖY
1927	206.270	35.533	170.737	-	-	-
1935	242.609	43.857	198.752	20.28	26.31	18.99
1940	256.366	49.903	206.463	11.03	25.83	7.61
1945	278.178	48.714	229.464	16.33	-4.82	21.12
1950	311.442	53.972	257.470	22.59	20.50	23.03
1955	357.568	67.480	290.088	27.62	44.67	23.86
1960	416.130	95.424	320.706	30.33	69.30	20.07
1965	486.910	129.657	357.253	31.42	61.31	21.58
1970	577.334	176.008	401.326	34.07	61.13	23.27
1975	669.357	223.089	446.268	29.58	47.41	21.23
1980	748.706	280.837	467.869	22.41	46.04	9.45
1985	891.149	397.712	483.437	34.83	69.59	10.64
1990	1.132.211	602.194	530.017	47.88	82.97	14.30
2000	1.719.751	936.330	783.421	41.79	44.13	39.07
2008	1.859.275	1.273.940	585.335	38.36		

şikliklere neden olmuştur. Turizm olanakları, kentleşme ve göçün etkisiyle artan nüfus ekonomik yapıyı da etkilemiş, 1970 yılında tarımdan sonra toplumsal, sosyal ve kişisel hizmetler ikinci önemli sektör haline gelmiştir. Kentleşmenin hız kazandığı, kentsel nüfusun kırsal nüfusun önüne geçtiği, turizm projelerinin uygulanmaya başladığı ve yatırımların arttığı dönem olan 1980 döneminde, tarım ve hizmet sektöründe çalışanlar toplam istihdamda %81.14'lük bir orana sahip olmuştur. 1990 yılında tarım sektörü nün işgücü içindeki payı azalırken ticaret ve turizm 1980 yılından itibaren %165 oranda bir artış göstererek tarımdan sonra ikinci sektör haline gelmiştir. Antalya ili ekonomik faaliyetlerinde tarım, turizm ve hizmetler ağırlıklı bir yapının varlığını ortaya koymaya başlamıştır. Ayrıca bu dönemde inşaat sanayi bölgenin ekonomik büyümesine koşut ve bu büyümenin türevi olarak gelişen be işgücü artışında başta gelen sektörlerden birisidir. 1970 yılında bu sektörde çalışanların toplam istihdama oranı %2.41 iken, bu oran 1990'da %7.04'e yükselmiştir (Çizelge 3).

1982 yılında Antalya'nın tek yükseköğretim kurumu olan Akdeniz Üniversitesi'nin eğitim ve öğretime açılması kente yeni bir vizyon kazandırmıştır. Bugün Akdeniz Üniversitesi bilimsel çalışmaları ile kentin gelişmesini tetikleyen bir kurum, aynı zamanda kentsel gelişmeyi sağlayan bir alt merkez niteliğindedir.

Antalya'nın 1977-1994 yıllarındaki gelişimini yönlendirecek olan Can Planlama Bürosu, öncelikle 1/ 5000 ölçekli Nazım İmar Planı çalışmalarını yapmıştır. Antalya Belediyesi Planlama Bürosu ile hazırlanan Nazım İmar Planı, 1979 yılında tamamlanmış ve 1980 yılında onanmıştır. Daha sonra 1/1000 uygulama imar planları hazırlanmıştır. 1994 yılına kadar bu nazım plan sınırlarında revizyon ve ilave planlar yapılarak kentleşme devam etmiştir (Anonim 2006). 2000 yılı için 650 000 nüfus kapasitesi öngören plan, tutarlı hedefleriyle önem taşımakta fakat kentleşmenin yarattığı rant baskısına plan tadilatlarıyla yenilmektedir.

12 Eylül 1980 yılından sonra belediye sınırları değişikliğe uğramış, yeni sınırlara göre 1981 yılında 1/25 000 ölçekli Çevre Düzeni Nazım İmar Planı çalışmalarına başlanılmış ve bu plan da 1982 yılında İmar ve İskan Bakanlığınca onanmıştır. Bu süreç içinde 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı çalışmaları da devam etmiştir. Antalya Belediyesi'ne bağlanmadan önce planlama çalışmaları başlayan Altınova ve Çakırlar'ın imar planları da 1983 yılında onanmıştır (Anonim 2006).

1985 yılında kentin tahmin edilenin çok üzerinde gelişmesi ve büyümesi 1/25 000 ölçekli planlarda revizyon imar planı çalışmasını gerektirmiş ve bu plan revizyonuyla, nüfusun 2005 yılında 1.000.000'a ulaşacağı hesaplanmış ve plan 1986 yılında İmar ve İskan Bakanlığı tarafından onan-

Çizelge 3. Antalya İli Çalışanların Sektörel Dağılımı (1970-2000 Dönemi) (D.İ.E., 2003)

Sektörler	1970		1980		1990		2000	
	İşgücü	%	İşgücü	%	İşgücü	%	İşgücü	%
Tarım, ormancılık, balıkçılık	217347	79.43	248913	70.80	316658	56.97	377654	49.85
Madencilik	291	0.11	420	0.12	572	0.10	596	0.08
İmalat Sanayi	13923	5.09	19657	5.59	33099	5.95	39518	5.22
Elektrik, gaz, su	133	0.05	501	0.14	1558	0.28	1685	0.22
İnşaat	6583	2.41	14584	4.15	39122	7.04	40151	5.30
Ticaret ve turizm	9000	3.29	16207	4.61	65405	11.77	137276	18.12
Ulaştırma, haberleşme, Depolama	5252	1.92	8411	2.39	18217	3.28	27806	3.67
Mali kurumlar, sigorta, banka	1580	0.58	4764	1.35	12377	2.23	24651	3.25
Toplumsal, sosyal ve kişisel hizmetler	16967	6.20	36343	10.34	64811	11.66	106519	14.06
İyi tanımlanmamış faaliyetler	2570	0.94	1796	0.51	4040	0.73	1658	0.22
TOPLAM	273646	100.00	351596	100.00	555859	100.00	757514	100.00

mıştır. Bu revizyon plan kararlarına bağlı olarak çeşitli tarihlerde 1/5000 ve 1/1000 ölçekli ilave imar planları da hazırlanmıştır (Anonim 2006).

1992 yılında 1/25 000 ölçekli Nazım İmar Planında mevcut planlarda gözönünde tutularak, 2010 yılında 1.500.000 kişinin barınacağı öngörülen kentte, ek nüfus için gerekli yeni kentsel donatılar ve yerleşme alanlarının düzenlenmesi gerekçesiyle yeniden bir revizyon yapılması düşünülmüştür. Bu planlama çalışmasının en önemli kararlarından birisi “verimli tarım topraklarının korunabilmesi için kentin daha az verimli olan kuzey platosuna çekilmesi uygun görülmüş ve burada yaklaşık 100.000 kişilik bir uydu kent oluşturulması” olmuştur.

Bu dönemde kırdan kente göçün yerini, kentten kente göç almıştır. Kent aldığı göçün %71.47’sini diğer il merkezlerinden almıştır. Kent Antalya il toplamına gelen göçün %73.90’ını almaktadır (UTTA 1995). Gecekondulaşma 1985 sonrası da sürmüş, kentin kuzeyinde oluşmuş gecekondu mahalleri yoğunlaşarak büyümelerini sürdürmüşlerdir.

Antalya Serbest Bölgesi 1987 yılında kurulmuştur. Yatırımların sürdüğü serbest bölge ticaret ağırlıklı ve Antalya Limanı’nın yanındadır.

DPT tarafından 1982 yılında yapılan Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi araştırmasıyla kent 4. kademe merkez olarak tanımlanmıştır. Kente, 1985 sonrası turizm yatırımlarının etkisiyle gelişen ekonomik yapısı, demografik, ekonomik ve mekansal gelişimi 5. kademe işlevler yüklemiştir.

1980-1990 dönemi; özellikle 1985 yılından sonra hız kazanan turizm yatırımlarının etkisiyle kentin sosyal, kültürel, mekansal yapısında yapmış olduğu değişiklikler kente sağladığı ekonomik gelişmenin (ticaret, ulaşım, hizmetler, eğlence) yanında fiziksel anlamda çevrenin bozulmasına yol açmış, doğal değerler, su kaynakları, yeşil alanlar, kıyıları üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Kentte sık sık yapılan plan değişiklikleriyle, kentin doğal yapısının bozulması sonucunu doğuran plan kararlarıyla, kent yeni nesillere telafi edilemez görsel bir miras bırakmıştır. Özellikle ilk planlarda alınan doğru, korumacı plan kararlarının değiştirilmesiyle, tarım alanlarının iskana açılması, yapı yoğunluğunun artırılması, serbest kat uygulamaları, kaçak emsal tartışmaları, sit alanı sınırlarının daraltılması kentin bugünkü silüetini oluşturan temel nedenleri oluşturmaktadır.

3.5. Antalya kentinin mekansal gelişimi ve planlama çalışmalarında 1990-2000 dönemi

Antalya İli 2000 yılı genel nüfus sayım sonuçlarına göre, binde 41.79 yıllık nüfus artış hızı ile 1990-2000 döneminde 81 il içinde nüfus artışı en yüksek olan kentimizdir (Çizelge 4).

Çizelge 4. İller İtibariyle Nüfus ve Yıllık Nüfus Artışı

İLLER	1990	2000	YILLIK NÜFUS ARTIŞI (BİNDE)
ANTALYA	1.132.211	1.719.751	41.79
İSTANBUL	7.195.773	10.018.735	33.09
ANKARA	3.236.378	4.007.860	21.37
TÜRKİYE	56.473.03	67.803.927	18.28

Şekil 3. Antalya Lara bölgesinden görünüm (Orijinal, 2003).

Bu dönemde kentsel gelişmenin mekanda etkisi düzensiz olmakta, kent kimliğini bozan yapılaşmalar geri dönülemez Antalya silüetini oluşturmaktadır. Antalya’da turizm sektörünün hızla gelişmesi ve temel sektörün turizm olması plan kararlarına da yansımış kentin doğu ve batı kıyılarında, hassas alanlarda “Turistik Tesis Alanları” belirlenmiştir. Ancak turizm sektöründe oluşan istikrarsızlık ve artan rant nedeni ile “turizm tesis alanı” olarak belirlenen alanlar plan değişiklikleriyle konut alanına dönüştürülmüş, özellikle falezler üzerinde çok katlı ve lineer bir yapı oluşturulmuştur (Şekil 3) (UTTA 1995).

Antalya kentinin giderek genişlemesi ve ulaştığı nüfus büyüklüğü sonucunda 1994 yılında büyükşehir statüsünü almış; Muratpaşa, Kepez ve Konyaaltı alt belediyeleri ana kent belediyesini oluşturmuştur. Bu gelişmeler sonucunda 1994 yılında kenti yakın çevresiyle birlikte ele alan planlama çalışması başlatılmıştır.

Antalya’nın 1995-2015 yılları arasındaki gelişimini yönlendirecek imar planının yapımı işi özel bir planlama bürosuna verilmiştir. Hazırlanan bu yeni plan 1/25 000 ölçekli 16 pafta ve 1/5000 ölçekli 70 paftadan oluşmaktadır. 1/25 000 ölçekli Antalya Nazım İmar Planı/ Yapısal Plan 21.11.1995 tarihinde, Antalya Büyükşehir sınırlarını kapsayan 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı 08.11.1996 tarihinde Büyükşehir Belediye Meclis kararı ile onanmıştır. 2015 yılı projeksiyon nüfusu dikkate alınarak yapılan plan 1 662 000 kişilik bir nüfus hedeflemektedir. Planın nüfus hedefleri ile plan kapasitesi arasındaki tutarsızlıklar, kentsel sosyal ve teknik altyapı-nüfus ilişkisinde yetersizliklerin bulunması, kentin gelişimine koşut ulaşım planının bulunmayışı, tarım alanlarının yerleşime açılması, teknik sorunlar haritaların yetersizlikleri gibi nedenlerle plan meslek odalarının itirazları sonucunda 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı Antalya İdare mahkemesi tarafından 14.05.1998 tarihinde, 1/25 000 ölçekli Nazım İmar Planı Danıştay 6. Dairesi’nin 2002/1706 no’lu ve 13.03.2002 tarihli kararı ile Antalya’nın Danıştay kararı ile iptal edilmiştir. 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planında iptale gerekçe oluşturan (Çakırlar - Bahtılı bölgesi, Kırca Bölgesi) bölgeler yeniden irdelenmek üzere onama dışı bırakılmış ve plan 30.07.1998 tarihinde Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından yeniden onanmıştır.

Bu dönem aynı zamanda kentsel gelişmeyi sağlayacak önemli yatırımların kente kazandırıldığı bir dönemdir. 1990 yıllarında Akdeniz Küçük Sanayi Sitesinin ve Toptancı Hal Tesislerinin, 1996 yılında fuar, Antalya Kültür Merkezi, Cam Piramit Kongre Merkezi, otogar ve Konyaaltı kıyı düzenlemesinin hayata geçirilmesi kentin gelişmesinin kentsel mekana yansımalarıdır. Böylece kentte turizm çeşitlendirilmeye çalışılmış, alt merkezler yaratılmış, ticaret ve kültür kenti fonksiyonları yaygınlaştırılarak kentsel hizmetler farklılaşarak, uzmanlaşmıştır.

1990-2000 dönemi Antalya’nın kentleşme sorunlarıyla mücadele ettiği ve sorunlara çözüm arayışları geliştirdiği bir dönemdir. Özellikle ulaşım, çevre sorunları, sürdürülebilir kalkınma, ekolojik planlama kavramlarının sık sık dile getirildiği bu dönemde havza ölçeğinde planlama çalışmalarının başlaması bakımından önemlidir. Bu zaman diliminde sivil toplum kuruluşlarının önderliğinde halkın kentin sorunlarının bilincine varması ve çözüm önerileri geliştirmesi, kente geliştirici bir etki yapmıştır

3.6. Antalya kentinin mekansal gelişimi ve planlama çalışmalarında 2000-2009 dönemi

10.07.2004 tarihinde yasalaşan 5216 sayılı “Büyükşehir Belediyesi Kanunu” ile Antalya Büyükşehir Belediye sınırları yeniden belirlenmiştir. Bu kanun kapsamında Büyükşehir belediyesinin mücavir alan sınırında yer alan diğer alt belediyeler olan Beldibi, Doyran, kuzeyde; Düzlerçamı, Yeşilbayır, Yeniköy (Döşemealtı), Çıglık, Varsak, Pınarlı, Aksu, Çalkaya, Yurtpınar belediyeleri ile 17 köy anakente dahil olmuştur (Şekil 4). Değişen yeni sınırlarla Antalya’nın çevresiyle bir bütün olarak havza bütünlüğü içerisinde ele alınması ve kırsal yerleşmelerle bir bütün olarak planlanması çalışmaları başlamıştır.

5216 sayılı yasa ile belirlenen yeni Antalya Büyükşehir Belediyesi sınırları ile kentin gelişiminin kontrolü ve planlaması açısından yerel yönetime yeni yetkilerle beraber önemli sorumlulukları da beraberinde vermiştir. Yasayla birlikte belirlenen sınırlar kentsel metropoliten bir alan tanımlamakla kalmamış aynı zamanda içerisinde pek çok doğal, kültürel, coğrafi, arkeolojik ve idari çeşitliliği içeren bir havzanın metropoliten

Şekil 6. Antalya Kent Merkezi Kentsel Dönüşüm Alanları

Gecekondu alanlarının yıkılarak sağlıklı konut alanlarına dönüştürülmesini amaçlayan kentsel dönüşüm projeleri gecekondu alanlarının yoğun olarak görüldüğü kentin kuzey bölgesinde görülmektedir. Gecekondu ve kent merkezinde kentsel yenileme şeklinde yapılan müdahaleler, tarihi alanlarda sağlıklılaştırma ve canlandırma şeklinde hayata geçirilmektedir.

2000-2009 dönemi Antalya kentinin değişim ve dönüşümünde önemli kararların alındığı ve mekana uygulandığı bir dönemdir. Özellikle planlama gündemini kentsel dönüşüm projeleri ve üst ölçekli planlama kararları oluşturmuştur. Ulaşım sisteminde yapılan düzenlemeler açılan yeni düzergahlar, kentin genişlemesini hızlandırmış, hizmetlerde çeşitlilik ve farklılaşma, kentin geniş alanlara yayılması kente metropoliten bir kimlik kazandırmıştır. Antalya'nın sorunlarının çevre yerleşmelerle bir bütün olarak havza ölçeğinde planlanması, üst ölçekli plan kararlarıyla gelişimin düzenlenmesi önem taşımaktadır. Özellikle bu dönemde stratejik planlama yaklaşımı, çok aktörlü karar alma süreçleri, katılımcı koruma politikaları oluşturulmaya çalışılmıştır. Kentte çok sayıda kurumun planlamada yetkili oluşu ve bu kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliği önemli bir sorunu oluşturmaktadır. Ayrıca Antalya'nın tutarlı ve bilimsel verilere dayandırılarak oluşturulan bir ulaşım politikasının bulunmayışı kentin gelişimini olumsuz olarak etkilemektedir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Dünyadaki ve Türkiye'deki kentleşme hareketlerine bağlı olarak Antalya kenti sosyal, kültürel, fiziksel, ekonomik bakımdan hızlı bir şekilde değişikliğe uğramış, gelişmiş ve farklılaşmıştır. Antalya'daki kentleşme sürecinin Türkiye'deki politik ve mekansal kararlara bağlı olarak şekillendiği görülmektedir. Antalya kentindeki kentleşme süreci diğer kentlerimizle paralellik göstermekte, hızlı nüfus artışı, çevre kirliliği, ulaşım, görsel kirlilik, konut ihtiyacı, kent kimliksizliği, yeşil alanların yetersizliği, çevresel kaynakların ve korunacak değerlerin tahribi, gecekondulaşma, kent merkezi sorunları ortak sorunlar olarak görülmekte ve çözüm önerileri geliştirilmektedir.

Şekil 7. Antalya Kent Merkezi (Orijinal, 2009)

Antalya kentinde turizmin gelişmesi ve buna bağlı olarak hızlı nüfus artışı kentsel mekan organizasyonunda farklılaşmalar getirmiştir. Turizmin kente sağladığı ekonomik gelişmenin yanında, çevre sorunlarını da beraberinde getirmiş, özellikle kıyılar, su kaynakları, korunacak değerler, açık ve yeşil alanlar baskı altında kalmışlardır. Akdeniz Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nde 2005 yılında yapılan bir araştırmada kentte (Konyaaltı, Muratpaşa, Kepez Belediye sınırları) kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı 4.4 m²'ye yükselmiştir (Ortaçlaşma vd, 2005).

Antalya'da 1950'li yıllardan başlayan ve günümüze kadar geçen planlama sürecinde politik ve yönetsel koşullar ve kararlar kentin gelişimini etkilemiş ve yönlendirmiştir. Özellikle 1980 sonrasında imar planlarıyla alınan korumacı ve tutarlı plan kararları, yapılan plan değişiklikleriyle, kabul edilen meclis kararlarıyla değişikliğe uğramış, bunun yanında yerel yönetimlerin denetim eksikliği kente olumsuz bir imar süreci yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığınca 2005 yılı içerisinde yaklaşık 40.000ha'lık alan Kültür ve Turizm

Gelişim Bölgesi olarak ilan edilmiştir. 2006 yılı içerisinde ilan edilen toplu konut alanları Antalya ve yakın çevresine önemli bir yapılaşma baskısını beraberinde getirmiştir. Böylelikle Antalya kenti sınırları içerisinde çok sayıda yetkili kurumun varlığı planlama ve kentsel mekanın biçimleniş açısından önemli sorunlar doğurmuştur.

Bütün bu gelişmelerin yanında Antalya doğal güzellikleri ve kültürel çeşitliliğiyle dünyanın en güzel yerlerinden biridir ve turizm çeşitliliğine olanak sunarak her geçen gün daha da gelişmektedir. Özellikle Antalya gibi hızla gelişen kentler metropoliten ilişkilerin güçleneceği mekanlar olacaktır. Kentsel sorunların çözümünde kararlı politikaların benimsenerek, yetkili kurumların koordinasyon içerisinde çalışması önem taşımaktadır. Klasik planlama yaklaşımının dışına çıkılarak özellikle ekolojik değerleri koruyan planlama yaklaşımı hayata geçirilmelidir. Antalya ekonomik, sosyal, fiziksel kalkınmasını devam ettirmesi için sürdürülebilir kalkınma anlayışını benimsemeli, doğal ve kültürel potansiyeli yüksek öz değerlerine sahip olmalı ve kent kimliğini yaşatacak adımları en yakın zamanda atmalıdır.

Kaynaklar

ANONİM, 1990. Antalya Kent Merkezi İçinde Kalekapısı ve Çevresi Kentsel Tasarım Yarışması Bilgi Kitabı, Antalya Belediyesi, Antalya. 185s.

ANONİM, 1996. Antalya Kıyı Yerleşmeleri Planlama Yapılanma Kullanma ve Sorunları, TMMOB Mimarlar Odası Antalya Şubesi Yayınları, Antalya. 127s.

ANONİM, 2006. Çevre Düzeni Planına Doğru. TMMOB Mimarlar Odası Antalya Şubesi Yayınları, Antalya. 46s.

CAN PLANLAMA BÜROSU, 1992. Antalya Nazım İmar Planı Revizyonu Araştırma ve Açıklama Raporu (1/ 25 000), Antalya, 78 s.

GÜÇLÜ, S., 2002. Kentleşme ve Göç Sürecinde Antalya'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara.

DAMPO, 2002. Antalya Büyükşehir ve Yakın Çevresi Nazım Plan Çalışmaları Araştırma Değerlendirme Sentez Raporu, Antalya.

KELEŞ, R. 1996. Kentleşme Politikası. İmge Yayınevi Yayınları 4.baskı, Ankara, 510s.

MANAVOĞLU, E. Konyaaltı Kentsel Alanında Bir Yeşil Alan Sistem Önerisi Geliştirilmesi, Yüksek

Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Antalya,158 s. 2005.

NAZIM PLAN DAİRE BAŞKANLIĞI.2006. 2020 Antalya Büyükşehir Belediyesi 1/50 000 ölçekli Fiziki Stratejik Planlama Çalışması Raporu. Antalya,137 s.

ORTAÇEŞME, V., YILDIRIM, E. VE MANAVOĞLU E. (2005). “ Kentsel Yeşil Alan Fonksiyonları Düzleminde Antalya Kenti Yeşil Alanlarına Bir Bakış” Antalya Yöresinin İnşaat Mühendisliği Sorunları Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt 2, s.539-549, Antalya.

SUHER, H. 1992. Şehirciliğe Giriş Ders Notları. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü I. Yarıyıl, İstanbul.

UTTA, 1995. Antalya Anakenti Yapısal Planı- 1/ 25 000 Raporu, Antalya Büyükşehir Belediyesi, Antalya, 199 s.

DİE, 2000. www.die.gov.tr

DİE, 2002, 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri; Antalya, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü., Ankara, 211 s.

TUİK 2007, 2008. www.tuik.gov.tr